



Publicat cu sprijinul financiar acordat de Memorialul Ipotești .
Centrul national de studii Mihai Eminescu

Classificazione Decimale Dewey:

851.1 (23.) POESIA ITALIANA, ORIGINI-1375

DANTE ALIGHIERI

PARADISUL DIVINA COMMEDIA

versione romena con note e prefazione di

GEO VASILE





©

ISBN
979-12-218-0792-9

PRIMA EDIZIONE
ROMA 9 GIUGNO 2023

CUPRINS

7	„Iubirea ce urnește și soarele și celelalte stele”
13	Cântul I
21	Cântul II
29	Cântul III
35	Cântul IV
43	Cântul V
51	Cântul VI
59	Cântul VII
67	Cântul VIII
75	Cântul IX
83	Cântul X
91	Cântul XI
99	Cântul XII
107	Cântul XIII
115	Cântul XIV
123	Cântul XV
131	Cântul XVI

6 *Cuprins*

139	Cântul XVII
147	Cântul XVIII
155	Cântul XIX
163	Cântul XX
171	Cântul XXI
179	Cântul XXII
187	Cântul XXIII
195	Cântul XXIV
203	Cântul XXV
211	Cântul XXVI
219	Cântul XXVII
227	Cântul XXVIII
235	Cântul XXIX
243	Cântul XXX
251	Cântul XXXI
259	Cântul XXXII
267	Cântul XXXIII

„IUBIREA CE URNEȘTE ȘI SOARELE ȘI CELELALTE STELE”

Paradisul este ultima dintre cele trei împărății din lumea de dincolo, catolică, vizitată de Dante în cursul călătoriei sale, etapă în care va fi călăuzit de Beatrice, mireasa lui morganică, chemată la Dumnezeu la doar 25 de ani. Dante oferă și pentru această cantică o precisă determinare spațială ca și pentru primele două părți ale trilogiei, chiar dacă descrierea sa e foarte departe de cea a unei locații concrete, devenind tot mai abstractă pe măsură ce ascensiunea se apropie de Empireu.

Poetul imaginează Pământul ca pe o sferă neclintită în centrul Universului, (geocentrism!), înconjurată de zece Ceruri, ce alcătuiesc *Paradisul* (sfera de foc desparte lumea pământească de cea cerească); primele nouă Ceruri sunt sfere concentrice, ce se învârt în jurul Terrei, fiecare dintre ele fiind guvernată de o inteligență angelică, în timp ce a zecea sferă – Empireul – este nemișcată și se extinde la infinit, în menirea ei de sălaș al lui Dumnezeu, al îngerilor și al preafericiților. Primele șapte Ceruri își iau numele planetei ce se învârt împreună cu ele (Luna, Mercur, Venus, Soarele, Marte, Jupiter, Saturn), în timp ce al optulea este *Cerul Stelelor Fixe*, iar al nouălea, *Primul Mobil*, numit astfel deoarece este primul Cer ce se mișcă transferând mișcarea proprie tuturor celorlalte. Din primele opt Ceruri este generat un influx specific astrului conținut în fiecare, reverberând asupra Pământului și asupra tuturor făpturilor. În al zecelea Cer – Empireul –, este lăcașul lui Dumnezeu, înconjurat de nouă coruri angelice și de *roza albă* a preafericiților.

Aceștia sunt împărțiți în șapte grupuri, conform influxului ceresc suferit în timpul vieții: spiritele *defective*, mai simplu spus nestatornice, labile, spiritele *active* pentru gloria pământească, spiritele *iubitoare*, *înțelepte*, *combative* în slujba credinței, spiritele *justitiare* al căror ideal este dreptatea, spiritele *contemplative*. Chiar dacă preafericirii sălășluiesc în chip firesc în Empireu împreună cu Dumnezeu, în Paradis (în virtutea simetriei compozitive și a înțelegerii mai lesnicioase a simbolisticii), ei îi apar lui Dante în Cerul de a cărui stea au fost influențați. Astfel, spiritele *defective* apar în Cerul întâi, cel al Lunii; spiritele iubitoare, în schimb, în Cerul lui Venus ș.a.m.d.

În Cerul Stelelor Fixe Dante asistă la triumful lui Cristos și al Mariei, după care îi apar duhurile Sf. Petru, Sf. Iacov, și al Sf. Ioan ce-i pun întrebări Poetului despre credință și respectiv despre speranță și milostenie. Trecând cu brio examinarea, Dante este admis în Primul Mobil, unde are parte de scânteietoarele coruri angelice, descrise ca tot atâtea cercuri luminoase ce înconjoară un punct orbitor de luminos; Beatrice îl instruieste pe Dante prin explicații doctrinale privind natura îngerilor, după care ea și Poetul ajung în Empireu, unde preafericirii se arată toți în forma unei roze strălucitor de albe; stau așezați pe tronuri, ce se extind treptat în tărie, și Dante observă că punctele cele mai îndepărtate apar cu aceeași limpezime pe care o au cele mai apropiate. Beatrice îl conduce pe Dante spre centrul rozei și-i arată că tronurile goale sunt tot mai puține, printre care cel deja destinat lui Henric VII de Luxembourg, și deasupra căruia se află coroana imperială. Moment în care Beatrice își reia locul pe propriul tron, înlăuntrul rozei, alături de Rahela, rolul ei de călăuză a Poetului fiind luat de Sf. Bernard de Clairevaux. Acesta îl invită mai întâi pe Dante să privească biruința Maicii Domnului, furnizându-i apoi câteva lămuriri asupra compoziției rozei mistice, după care invocă printr-o celebră rugăciune ajutorul Sf. Fecioare spre a interveni pe lângă Dumnezeu pentru Poet, întru supra-revelație a Celui Atotputernic. Cântul XXXIII și trilogia se sfârșesc cu descrierea acestei viziuni a trei cercuri de lumină interferente, de fapt scopul întregului periplu dantesc.

În descrierea poetică a celei de-a treia împărții de pe tărâmul celălalt, Dante se detașează net de tradiția literară precedentă, alegând o cale cu totul nouă, ce diferențiază chiar și *Paradisul de Purgatoriu* și

Infernul, acestea două din urmă fiind de fapt spații fizice reprezentate prin trăsături plastice și materiale: *Infernul* era o genună ce se căsca sub pământ, iar *Purgatoriul* un munte nespus de înalt ce se ridică pe o insulă, în timp ce *Paradisul*, deși are la rândul său o precisă locație spațială, este revelat de Poet în chip abstract, cvasi imaterial, printr-o evocare ce se rarefiază tot mai mult pe măsură ce ascensiunea Poetului, însoțit de Beatrice, se apropie de lăcașul Dumnezeirii. Autorul renunță premeditat la iconografia tradițională ce era asociată *Paradisului*, la descrierea îngerilor cu aripi imaculat de albe sau a sfinților ce-l înconjoară pe Dumnezeu așezat pe un tron (o simbologie încă prezentă în *Purgatoriu*), spre a se încredința în schimb unor efecte de lumină și muzică, unor figuri geometrice și imagini matematice ce se află foarte departe de o descriere pur realistă. Preafericiții își păstrează înfățișarea umană doar în Cer, unde îi apar lui Dante în chip de figuri evanescente și asemănătoare unor imagini răsfrânte în apă. Sunt siluete complet învăluite în lumină și indiscernabile ochiului omenesc; mai sus, sufletele se vor arăta în chip de lumină pură, a cărei sclipire mai intensă va însemna bucuria de a putea vorbi cu pelerinul Poet.

Începând cu Cerul al patrulea, preafericiții vor forma figuri geometrice simbolizând gruparea sau ordinul de care aparțin: sufletele înțelepților alcătuiesc două coroane în jurul lui Dante și Beatrice și dansează în ritmul unei muzici fermecătoare; sufletele luptătoare alcătuiesc o cruce; spiritele celor drepti din Cerul lui Jupiter desenează un înscris ce-i îndeamnă pe cei ce domnesc pe pământ să iubească Dreptatea, ca apoi să creeze o acvilă, simbol al autorității imperiale, în timp ce spiritele contemplative formează o scară de aur ce se înalță tot mai sus și reprezintă asceza spirituală.

În Empireu toți preafericiții vor forma roza alb-imaculată descrisă ca un fluviu ce devine rotund precum un lac de lumină; cuvenitele tronuri sunt evocate de Beatrice, dar fără a le face o descriere fizică. Extrem de stilizată și abstractă este și descrierea cugetului lui Dumnezeu, pe care Dante îl contemplă la sfârșitul Cântului XXXIII: trei cercuri ce nasc unul din altul (misterul Trinității) și efigia umană ce se distinge pe fondul aceleiași culori (încarnarea divinului).

Dante accentuează de mai multe ori, în mai multe locuri ale *Paradisului*, dificultatea extremă pentru mijloacele ce stau la îndemâna

unui Poet în a oferi o descriere impecabilă a *sfinței împărății*, ce reprezintă o dimensiune suprafirească, depășind cu mult capacitățile normale ale unui pământean; o astfel de dificultate este generată mai ales de amintirea imperfectă, alterată de diversele viziuni (din pricina disproporției dintre capacitățile intelective omenești și sublimul inefabil al lucrurilor văzute) și nu în ultimul rând, de problema exprimării în cuvinte a ceea ce este de nedescris.

Dante recunoaște adesea că, deși recurge la toată experiența sa umană și inspirația poetică, nu va reuși să zugrăvească decât o umbră a spectacolului la care a luat parte. Pentru a oferi o idee despre cele văzute, e constrâns să facă uz de complicate similitudini mitologice, imaginând astfel situații ce nu pot avea loc în natură. Această *poetică a inexprimabilului*, cum a fost definită, derivă în bună parte din curentul Stilnuovo și în chip deosebit din poetica prietenului său mai vârstnic, Guido Cavalcanti: acesta își recunoștea la rândul său propria neputință de a descrie plener frumusețea femeii-înger. Dante adoptă această opțiune stilistică în ciclul de poezii din *Vita nova* precum și în descrierea iubirii sale mistice pentru Beatrice, recuperată spre a întruchipa viziunea din *Paradis*, purificată de orice ambiguitate carnală, încă păstrată în versurile sale de tinerețe.

În ultimă analiză, poezia din a treia Cantică, ca de altfel din întreaga trilogie, e o poezie inspirată de Dumnezeu, căci Dante se consideră autorul uman al unei opere la care a fost convocat în virtutea unui excepțional privilegiu și la care, cfr. propriilor cuvinte, au pus umărul și *cerul și pământul* (prin urmare, prin analogie, amintind de cărțile Bibliei, ai căror autori au scris sub directa inspirație a Sfântului Duh).

Dante este conștient de absoluta noutate tematică și stilistică a Canticei și afirmă orgolios în mai multe rânduri acest primat poetic pe care și-l revendică ca autor ce navighează cu nava talentului său pe o mare ce n-a fost nicicând străbătută de altcineva (a se reciti începutul Cântului II). Particularitatea descrierii din *Paradis* și înalta implicare doctrinară inclusă au dus la o anumită dificultate a receptării în rândul cititorilor din deceniile și veacurile succesive, drept care diverși critici și-au exprimat prețuirea pentru primele două cantice, în defavoarea celei de-a treia. Paradoxul e că Poetul a mizat tocmai pe aceasta din urmă, în sensul dobândirii imortalității numelui său în poezia universală. Acest lucru a avut loc mai ales

în epoca romantică, în care critici precum faimosul Francesco de Sanctis, preferau fără rezerve *Infernul* și *Purgatoriul* unde, în afara unei reprezentări plastice și sculpturale a realului, se regăseau personaje mai apropiate gustului poeziei veacului 19 (de la Francesca da Rimini la Farinata degli Uberti, de la Ulise la contele Ugolino), chiar dacă adesea episoadele unde apăreau ca protagoniști, erau supuse unei re-lecturi în cheie modernă și tocmai de aceea grav răstălmăcită.

Negativă, fără umbră de îndoială, este și opinia lui Benedetto Croce asupra *Paradisului*, ce considera cea de-a treia Cantică „un fel de filosofie pusă pe versuri”, și deci un fel de poezie didactică și pedantă, în care se puteau identifica puține și sporadice momente de inspirație autentică (tot astfel, de o evaluare nu foarte măgulitoare se bucură și poezia lui Leopardi).

Va fi trebuit să așteptăm a doua jumătate a veacului XX și studiile unor critici precum G. Contini, G. Bàrberi Squarotti, U. Bosco, pentru ca *Paradisul* să fie reevaluat și surprins în sfârșit în esența sa, dincolo de a fi, în fine, înțeles în semnificația sa autentică: textul celei de-a treia Cantice nu poate renunța la explicații doctrinare, căci ele fac parte integrală din poezia dantescă și sunt indispensabile pentru înțelegerea mesajului său; firește, ele sunt mai abundente în Cantica finală, dar nu erau absente nici în primele două.

O contribuție fundamentală a furnizat esteticianul Erich Auerbach, ce prin interpretarea sa figurativă a Divinei, a aruncat o lumină revelatorie asupra multor aspecte ale *Paradisului*. În ultimele cinci decenii de exegeză critică, s-a reușit curățarea lui de prejudecățile ce l-au marcat în trecut, chiar dacă poezia din această a treia Cantică continuă să rămână o lectură nu foarte ușoară pentru cititorul modern. Ceea ce este la fel de adevărat în mare măsură și în privința primelor două părți ale trilogiei dantești, *Infernul* și *Purgatoriul*, pentru care nu arareori se propune, în chip eronat, o lectură pedestră și fals contemporană, ca în secolul XIX.

În fond, este încă valabil apelul făcut de Dante însuși la începutul Cântului II, când previne cititorul cu prea puține cunoștințe teologice să nu se avânte în largul mării după corabia sa poetică, fiindcă pierzându-i urma, riscă să naufragieze. Ceea ce s-a și întâmplat unor critici iluștri din trecutul recent, drept care nu se poate nega că, a întreprinde o lectură a *Paradisului*, presupune și acum, la 700 de ani de la moartea Poetului, un neasemuit zel și un discernământ pe măsură.

CÂNTUL I

*Prolegomene și invocație. Ascensiune în sfera de foc.
Dante și Beatrice sunt în primul Cer al Paradisului.
Întocmirea universului*

Glorie, slavă Celui ce toate le urnește
prin univers, pătrunde, și străluce
mai mult de-o parte, mai puțin în alta.

În cerul ce răsfrânge din lumina-i cel mai mult
am fost și am văzut ceea ce nu știe-a le mai
spune, nici nu poate cel ce de sus se-ntoarce,

deoarece apropiindu-se de-a ei dumnezeire,
a noastră înțelegere se adâncește atât,
c-aducerea aminte cu ea nu poate ține pasul;

cât am putut eu însă din sfânta-mpărăție
în mintea mea s-acumulez comoară,
va fi acum substanță cântecului meu.

O, bunule Apollo, acum când este cel mai greu
din măiestria ta revarsă-n mine al tău vas –
atât cât crezi spre-a-ncorona cu lauri un poet.

Mi-a fost de-ajuns până aici doar Heliconul
din Parnas, dar de acum de amândouă
culmi nevoie am spre-a mă întrece cu talentul.

Pătrunde-mi pieptul și cântă cu-a mea gură,
cu-aceeași armonie cu care l-ai sfidat
pe Marsias și trasu-l-ai afară din teaca trupului.

Dă-mi cu-mprumut divina-ți inspirație
atâta cât doar palida imagine-a-mpărăției sacre,
întipărită-n mintea-mi s-o zugrăvesc aici,

mă vei vedea venind l-acel copac râvnit
să mă încoronezi tu însuși cu frunzele de laur,
căci vrednic prin esența cântului o să mă faci.

Așa de rar culese, Părinte, sunt acelea
spre-a-ncununa triumful unui Poet ori Cezar,
din vina și ocară poftelor din oameni,

încât peneea frunză, când o râvnește unul,
ar trebui să nască bucurie în preafericea
zeitate din templul de la Delphi.

Din firava scânteie se iscă vâlvătaie;
și poate după mine voci mai armonioase
se vor ruga pe Cirra, culmea unde tu stai.

Răsare muritorilor din felurite locuri
lumina lumii, soarele; dar de pe-acela
care îmbină trei cruci cu patru cercuri,

cu o mai bună cale și-o stea mai priincioasă,
se împreună, și ceara cea lumească o întipărește
înmlădiind-o tot mai mult spre-a fi pe plac.

În Eden s-a crăpat de zori pe când aici ca-n
asfințit se înserează aproape, și-acolo era albă
întreaga emisferă, și neagră e cealaltă parte,

când am văzut-o-ntoarsă-n partea stângă
pe Beatrice privind direct în soare:
vultur nicicând așa cu ochii nu l-a mai țintit.

Și-ntocmai cum a doua rază de obicei din prima
se desprinde și-apoi răsfrânge-se în sus,
la fel ca pelerinul ce ajuns la templu se întoarce;

tot astfel a-ei mișcare, prin ochii mei indusă
și percepută, decurse făcându-se a mea;
și mai presus de-al nostru-nvăț, fixat-am soarele.

Acolo mult e-ngăduit, ce pe pământ nu-i cu
putință puterii noastre și datorită locului făcut
anume într-adins pentru umana seminție.

Mult nu l-am îndurat, dar nici atâta de puțin
ca să nu-l văd cum scapără scânteii în jur
precum un fier ieșit din focul roșu – ncins;

și-ndată se păru c-a zilei strălucire sporește
de parcă Atotputernicul ar pune pe cer încă
un soare, Beatrice înspre tăria veșnică privind

cu ochii țintă sta; iar eu prin ea fixam
luminile de sus răsfrânge atâta de-ndepărtate
și tot privind la ea m-am prefăcut cu totul

aşa cum Glauco după ce-a gustat din iarba
miraculoasă, ce-l înfrăţi pe mare cu alţi zei,
mai sus de firea unui om să lămuresc *per verba*

nu s-ar putea; astfel ca pilda să-i ajungă
aceluia ce harul îi îngăduie acea-ncercare.
De ar fi fost doar sufletul din mine-n trupul

suflat, o, tu, iubire, cârmuitoare-a cerurilor,
o ştii prea bine, căci cu lumina ta m-ai înălţat.
Când cerul ce-l înveşniceşti rotindu-se de dorul

tău, făcutu-m-a să iau aminte doar la ea
prin armonia pe care-o stăpâneşti şi-o semeni,
mi-a apărut atunci atâta cer aprins

de-a soarelui văpaie, că ploile sau râurile
nu au făcut un lac atât de necuprins.
A sunetului noutate ca şi lumina-imensă

mi-aprinsă dorinţa de-a le cunoaşte rostul:
atâta de profund nicicând n-o mai simţisem;
aşa că ea ce mă vedea, la fel şi eu pe ea,

ca să-mi aline sufletul cel tulburat,
mai înainte ca eu s-o-ntreb, să-mi spună
începu: "Tu însuşi mintea ţi-o întuneci

cu false năluciri, astfel se-ntâmplă că nu vezi
ce ai vedea de le-ai fi alungat din tine.
Nu te-afli pe pământ, aşa cum dai de înţeles;

ci fulgerul, de-al său lăcaş fugind, n-a alergat
mai iute ca tine spre sferele cereşti."
De fost-am eu de prima îndoială dezbărat

prin scurtele-i cuvinte zâmbitoare,
de încă una nouă fost-am încolțit; drept
care-am spus: "De marea mea uimire

m-am lecuit, dară acum mă-ncearcă încă una:
căci urc mai sus decât aceste corpuri mai ușoare."
La care ea, de mine fiindu-i milă, suspină,

spre cel ce scrie se întoarce cu înfățișarea
unei mame ce-și vede copilașul aiurind;
și începu: "Lucrurile toate ce există

au între ele-orânduială, și-aceasta-i forma
ce face universul aidoma lui Dumnezeu.
Într-însa văd înaltele fapte și urma

puterii fără moarte, ce este însuși țelul
pentru care făcută e orânduiala pomenită.
În ordinea aceasta sunt toate firile-nclinate

precum le e și starea, de Domnul
mai mult sau mai puțin apropiate;
de unde se pornesc spre porturi diferite

pe-ntinsa mare a ființei, și fiecare
cu instinctul ce-i este dat spre-a o purta.
Acesta mână focul înspre lună;

acesta-n inimi e muritorilor imbold vital;
acesta ține strâns pământul prin forța ce atrage;
și săgetează arcul doar al fapturilor ce sunt

lipsite de înțelepciune, și nu al celor ce au
în a lor zestre și cuget și iubire. O astfel
de-ntocmire menită chiar de Providență,

cu-a sa lumină pașnic mereu face să fie cerul,
în care se învârte cea mai grăbită între sfere.
Și-acum în Empireul nouă hărăzit,

ne duce spre înalt puterea-acelei corzi
ce-ndreaptă spre o țintă încântată tot ce-aruncă.
Drept este că, precum nici forma nu se-mpacă

adesea cu ale artei năzuințe, orice răspuns
în van aștepți: materia e surdă: tot astfel de la
astă cale uneori făptura se abate, având puterea

să se încline înspre rău, în ciuda binelui,
– tot astfel fulgerul îl poți vedea căzând din nour, –
precum va s-o răpună prin mincinoasă desfătare.

Mai mult nu e nevoie să te mire, de bine
socotesc a ta urcare, precum coboară apa unui
râu din piscul muntelui mereu mai jos.

Mirare-ar fi cu tine, lipsit cum ești acuma
de orișice opreliști, dacă te-ai fi-oprit, precum
foc viu să nu se-nalțe spre a sa sferă.”

Pe urmă își întoarse chipul către cer.

Ascensiunea lui Dante în Paradis începe deci în aprilie 1300; Cerul: Empireu, lăcașul Dumnezeirii, spre care năzuiește idealul omenească; Sfânta Împărăție sau *Paradisul*: cantica ce i se va fi părut lui Dante cel mai greu de abordat, și de la care avea cele mai mari așteptări, ceea ce îl face să invoce ajutorul regelui poeziei, Apollo; penecă frunză: frunză a a laurului, arbust în care se preschimbăse cea cu care se iubise nimfa Daphné, fiica râului Peneu; lăcașul muzelor era culmea Heliconului, iar al lui Apollo, culmea Parnasului, numită Cirra; Dante îi cere lui Apollo din Delphi să-i insuffle acea armonie prin care l-a învins pe satirul Marsyas în arta flautului; acesta din urmă îl sfida-se pe Apolo, drept care a fost jupuit de viu; lumina lumii: Soarele, sau Dumnezeu; cele patru cercuri și cele trei cruci simbolizează probabil virtuțile cardinale și teologale; sporul de lumină arată că Poetul, într-o străfulgerare, urcase cu Beatrice în primul Cer al Paradisului; privind-o-n ochi pe Beatrice, Dante capătă puterile unui zeu,

precum umilul pescar Glauco devenise zeu marin gustând dintr-o buruiană miraculoasă; Dante îl ia drept martor chiar pe Dumnezeu că s-a urcat la ceruri cu trup cu tot; Primul Mobil – prima sferă externă a Empireului, care se învârte cel mai iute; Dante se primenise în Purgatoriu de cele șapte păcate mortale; așadar nu mai avea opreliști în ascensiunea lui în Paradis, alături de Beatrice.

